

***Ranstorp, Magnus – Normark, Magnus (eds.):
Unconventional Weapons and International Terrorism:
Challenges and new approaches.***

1st ed. New York: Routledge, 2009, 214 stran, ISBN: 978-0-415-48439-8.

Terorismus provedený zbraněmi hromadného ničení (dále ZHN) představuje v současnosti pro mezinárodní bezpečnost jednu z největších hrozeb. Po rozpadu Sovětského svazu a změně mezinárodního prostředí nevidaně posílili nestátní aktéři, často na úkor států, které stále zodpovídají za bezpečnost svých občanů. Prostředky komunikace a nové technologie jsou bez větších omezení přístupné komukoliv a kdekoliv na světě. Tato skutečnost zásadně proměnila bezpečnostní prostředí, které je daleko více než kdy dříve příhodné pro realizaci záměrů teroristických skupin. Jedním ze základních faktorů pro úspěšnou realizaci těchto záměrů, které mohou mít katastrofální následky, je schopnost inovace a proces rozhodování uvnitř teroristických skupin ve vztahu k tradičním a novým technologiím. Editoři, kteří se rozhodli vydat jedinečnou publikaci *Unconventional Weapons and International Terrorism*, si tuto hrozbu uvědomují.

Kniha vznikla jako výsledek mezinárodního workshopu o zbraních hromadného ničení a terorismu, který se uskutečnil za přítomnosti zástupců vlád a univerzit na půdě Swedish National Defence College na podzim roku 2007. Jejím primárním cílem je identifikovat znaky včasného varování před terorismem provedeným ZHN a nalézt vhodné indikátory případného útoku. Rovněž rozebírá výzvy pro bezpečnostní analýzu a hledá na ně odpovědi. Sborník je členěn celkem do čtyř tematických částí o několika kapitolách. Napsali je bezpečnostní experti, mezi nimiž figurují jak akademičtí pracovníci, tak bezpečnostní analytici nebo poradci. Publikace tak pomůže čtenářům a čtenářkám lépe porozumět mnohým oblastem týkajícím se nestátních aktérů, mezi něž patří například skupinová dynamika nebo motivace a schopnosti vytváření kapacit v procesu získání a užití ZHN. Jinými slovy, publikace se snaží odhalit, analyzovat a předvídat případné schopnosti inovace nestátních aktérů pro přípravu úspěšného útoku ZHN.

V rámci první části Gary Ackerman, ředitel výzkumu z Národního konsorcia pro studium terorismu a reakci na terorismus na University of Maryland, definuje prázdná místa v oblasti výzkumu terorismu provedeného ZHN. Gary Ackerman zanalyzoval 120 publikací týkajících se tohoto fenoménu, přičemž došel ke zjištění, že se výrazná většina publikací v této oblasti zabývá buď smyšlenými situacemi, v nichž byly použity ZHN (a které často média považují za senzaci), nebo akademickým výzkumem, který je zaměřen na motivace teroristů a jejich případné schopnosti získat ZHN. Tyto akademické výzkumy se podle Ackermana shodují na šesti tvrzeních. Za prvé je nutné rozlišovat mezi terorismem provedeným ZHN a konvenčním terorismem. Zde pak platí úměra, že čím masivnější útok, tím roste jeho náročnost a snižuje se jeho pravděpodobnost. Za druhé existuje různá míra obtížnosti toho, jak jednotlivé typy útoků provést. Například získat jadernou kapacitu je nesrovnatelně obtížnější než si opatřit chemickou zbraň. Za třetí existuje přinejmenším minimální pravděpodobnost, že některá ze skupin tyto zbraně získá. Za čtvrté schopnosti teroristů se mohou zlepšovat. To je důsledek zejména nových technologických možností, zvláště pak informačních technologií. Za páté existuje řada skupin, které buď zvažovaly provedení útoku ZHN, nebo se přímo pokusily ZHN získat. A za šesté existuje mnoho motivů, proč mohou teroristé ZHN použít (s. 14). Tato tvrzení lze nalézt téměř ve všech publikacích. Odborníci rovněž obecně přijímají názor, že není otázka, zda dojde k útoku ZHN, otázka je, kdy a jak k němu dojde. Záleží tedy na tom, kdy teroristé získají takové organizační možnosti a technologické kapacity, aby tento útok mohli provést. Kontrolovat a předvídat tyto hrozby je v dynamicky se vyvíjejícím prostředí nových technologií

a komunikace téměř nemožné. Gary Ackerman v této souvislosti poukazuje na něco, čemu říká „slepá ulička interpretace“ (*interpretive impasse*). Ta spočívá v tom, že posledních pět let na poli výzkumu terorismu ZHN nepřineslo nic nového a stále je „recyklován“ stejný materiál. Rovněž analýzy jsou založeny na hodnocení a posuzování jednotlivých případů, které se odehrály v minulosti, zatímco některé neznámé oblasti, v nichž je nutno provést výzkum, zůstaly nedotčeny. Analytici by se tedy měli soustředit na to, co nevědí, anebo také to, co ani vědět nemohou. V opačném případě může systému hrozit to, co je v literatuře pojmenováno jako „černé labutě“ (*black swans*) nebo „divoké karty“ (*wild cards*), spočívající v masových útocích nevídaného rozsahu, které můžou být způsobeny například objevem nového, široce dostupného způsobu množení patogenů, což povede ke změně dynamiky a markantnímu zvýšení pravděpodobnosti bioterorismu.

Ackerman po rozboru dynamiky a interakcí hrozeb dochází k definici oblastí, v nichž je nutné provést další výzkum. Ten by měl zahrnovat jednak oblasti, které lze snadno analyzovat a následně o nich něco předvídat, jednak oblasti, kde lze předvídat jen obtížně. Tyto oblasti by se měly spojovat. Zároveň v těch nejméně předvídatelných oblastech by se měly vytvořit alternativní kritéria hodnocení. Klíčové je rovněž využití empirických dat a všech nástrojů sociálních a behaviorálních věd. Jelikož jde o problematiku, která má více úrovní, je spolupráce všech vědců na různých úrovních a v různých oblastech více než nutná. Tato podmínka je nezbytná pro to, aby závěry byly relevantní a bylo je možné bez problémů uvést do praxe. Často se stává, že se humanitně zaměřením vědci pohybují v oblasti teoretické analýzy, avšak praktická implementace pak pokulhává, a vice versa. Příspěvek Garyho Ackermana se z celé publikace jeví jako nejpřínosnější pro obsahovou analýzu dosavadní literatury a identifikaci prvků, které by měly být uplatněny při současném výzkumu.

Al-Káida nepochybně představuje nejviditelnější hrozbu mezinárodního terorismu. Tato část knihy analyzuje jak schopnosti Al-Káidy získat ZHN, tak její motivace. Pokud hovoříme o schopnostech Al-Káidy opatřit si ZHN, je nutno podotknout, že nemůžeme o Al-Káidě mluvit jako o jednotném celku. Můžeme hovořit o čtyřech dimenzích Al-Káidy podle dělení Bruce Hoffmana (s. 41): centrální Al-Káida, pobočky Al-Káidy, lokální Al-Káida a síť Al-Káida. Centrální Al-Káida je organizace odpovědná za útoky z 11. září 2001, vedl ji Usáma bin Ládín a v současnosti kontroluje území na pomezí afghánsko-pákistánské hranice. Pobočkami Al-Káidy mohou být nazvány různé organizace od Džamá Islámíja v Indonésii až po iráckou odnož Al-Káidy, jež více méně spolupracují s centrální Al-Káidou. Lokální Al-Káida pak odkazuje na malé skupinky, které nemají dlouhou organizační historii, avšak jsou nějakým způsobem napojené na centrální vedení. Síť Al-Káida je zastřešující pojem pro osoby, které přijaly ideologii Al-Káidy nebo nějak Al-Káidu podporují. Toto dělení se jeví jako velice užitečné pro analýzu hrozeb, jelikož každá část Al-Káidy operuje v jiném strategickém prostředí. Následná analýza komplexnosti teroristického útoku pak probíhá na základě několika kritérií: zbraň, cíl, způsob provedení, souběžnost a logistika. Z následné analýzy pak vyplývá, že centrální Al-Káida je schopná provést útok komplexnější a ničivější než její „sestřenice“, jelikož je lépe organizovaná a disponuje extenzivními logistickými schopnostmi. Oproti tomu buňky Al-Káidy mají minimální logistické schopnosti a taktické možnosti, ale zároveň disponují lepší informační sítí. Po této analýze je doporučeno vládám přijmout několik kroků, jako klást důraz na normy zakazující užití ZHN, aby vůdci teroristických organizací měli strach z následné vlny odporu. Důležité je i rozvinout neformální informační sítě a více kontrolovat práci vědců, jelikož z jejich kruhů mohou přicházet první varové signály. Vzdělávání veřejnosti pak má psychologický dopad a zároveň působí jako prevence případného útoku.

Al-Káida zřetelně deklarovala, že je odhodlána přistoupit k masovému zabíjení. Je však otázka, do jaké míry disponuje znalostmi a informačními zdroji potřebnými k provedení útoku ZHN. Anne Stersenová z Terrorism Research Group na Norwegian Defense Research Establishment tyto informační zdroje analyzuje. Internet se těší velké oblibě mezi

teroristy, kteří si prostřednictvím různých fór vyměňují informace, od tréninkových manuálů až po návody na výrobu bomb či nervových plynů. Jednou z otázek je, jak jsou tyto informace použitelné v praxi. Například v roce 2006 jedno z největších diskusních fór *Al-Firdaws* obsahovalo 19 tisíc složek, z toho bylo 764 věnováno „výbavě a přípravě“. Ale pouze 35 z nich bylo zaměřeno na ZHN a na diskusi o tom, jak vyrobit a použít různé materiály pro ZHN (s. 52). Na základě toho lze usoudit, že ZHN nejsou předmětem velkého zájmu on-line následovníků Al-Káidy. Zároveň osm z deseti manuálů se týkalo výroby chemických zbraní, osahovaly návody na „domácí“ přípravu jedů, návody vyžadující určitou míru laboratorního vybavení i návody, jak vyrobit různá chemická zařízení včetně mechanismu rozptýlu. I tyto návody však obsahovaly velké nedostatky, na základě kterých pak nebylo možné vyprodukovat látky s požadovaným smrtícím účinkem. Diskuse o jaderných zbraních se těší na fórech džihádistů velké oblibě, na *Al-Firdaws* je registrováno více než 13 tisíc zhlédnutí. Ačkoliv i zde lze najít například rozsáhlý a na první pohled detailní návod na obohacování uranu, jde pouze o obecný úvod do jaderné fyziky a stručný nástin historie jaderné bomby. Nejinak je tomu i v návodu na přípravu „špinavé bomby“. Ze všech možných návodů celého fóra se jeví jako použitelný návod na rozptýlení chlóru a kyseliny kyanovodíkové (s. 55). Po obsahové analýze fóra Anne Stersenová dochází k závěru, že ZHN nejsou středem zájmu příznivců Al-Káidy na internetu a rovněž že mezi džihádisty existuje zcela zásadní neznalost ZHN a inovativních možností. Nicméně jak sama autorka připouští, pokud Al-Káida získá lepší schopnosti pro výrobu a užití ZHN, těžko se s nimi bude svěřovat na internetových fórech, která jsou monitorována. Přesto všechno se domnívám, že jde o velice přínosný vhled do této problematiky, který umožňuje seznámit se s obsahem džihádistických fór.

Ačkoliv teroristé stále preferují tradiční prostředky zabíjení, jako jsou lehké zbraně a bomby, užití jiných zbraní se nestává výjimkou. Z celkových 23 135 teroristických útoků, které proběhly v letech 1997–2006, připadalo 12 806 na bombové útoky a 5798 na útoky ozbrojené. Rovněž můžeme hovořit o 27 chemických útocích a 19 biologických (s. 69), přičemž riziko jejich přibývání je velké. Na případě útoků provedených sektou Óm šinrikjó lze vyzorovat některé prvky, které pomohou v předvídání teroristických útoků. Příspěvek Amy E. Smithsonové je z velké části detailní deskripční kapacit Óm šinrikjó opatřit si chemické zbraně. Je zajímavé, že ačkoliv obchodní společnosti kontrolované sektou Óm šinrikjó nakoupily zásoby čítající stovky tun chemických látek od více než 200 firem, nikomu nebylo podezřelé, že žádná ze společností Óm šinrikjó po dlouhá léta nevyrobí žádné komerční produkty (s. 75). Po úvodu o státem sponzorovaném terorismu Smithsonová přichází se čtrnácti kritérii, která pomáhají odhalit a předvídat možnost chemického teroristického útoku. Kritéria se týkají například ideologie, procesu náboru členů, podezřelých obchodních aktivit skupiny nebo přípravy k provedení útoku (s. 85). Autorka také poukazuje na některé chyby teroristů, zaviněné rozdílností prostředí nebo lidským faktorem. Těch může být řada. Například organizace, která se nestará o své sebevražedné pěšáky, nemusí investovat do ochranných pomůcek, nebo jednoduše teroristé nemusí být obeznámeni se západními kontrolními mechanismy. V současnosti se bitva odehrává spíše v Afghánistánu a Iráku, kde si teroristé osvojili taktiky pro využití chemikálií. Například v roce 2007 proběhlo patnáct útoků, které kombinovaly trhavinu s komerčním chlórem (s. 86). Zda jde o nový trend terorismu, ukáže čas.

Stejně nebezpečná se jeví kategorie biologických zbraní. Po krátkém úvodu, který shrnuje současné mezinárodní normy v oblasti biologických zbraní a apeluje na jejich důležitost, se dostáváme ke kapitole věnující se terorismu a případnému použití biologických zbraní. Tato část je poměrně deskriptivní, zabývá se popisem virů přenášejících se z člověka na člověka nebo toxinů. Nejzajímavější (a velice nebezpečná) se jeví výroba ricinu ze skočce obecného (*Ricinus communis*), který lze dle autorky zakoupit v každém lépe vybaveném zahrádkářství nebo může být vypěstován v dostatečné kvantitě na jakémkoliv zahrádce v zemích střední Evropy (s. 116). K efektivní extrakci ricinu pak stačí

základní technické vybavení. Jak je z tohoto příkladu zřejmé, náklady na pořízení biologické zbraně jsou diametrálně nižší než na opatření zbraně chemické nebo jaderné, která tak stojí mimo kapacity teroristických skupin. Náklady na biotechnologii se tedy snižují, čímž se biologické zbraně stávají dostupnějšími i teroristickým skupinám. Jako nejpříhodnější forma biologického útoku, zvládnutelná bez složitějšího technického vybavení, se pak jeví kontaminace jídla a vodních zdrojů na základnách NATO. V případě měst je to situace komplikovanější, jelikož látka ztratí velkou část své toxicity během cesty ke konečným uživatelům. Proto je pravděpodobnější otrávení konkrétního objektu nebo menší oblasti (s. 120).

Použití jaderných zbraní k teroristickým záměrům se jeví jako nejméně pravděpodobné, ale zároveň nejničivější co do případných následků. Budeme-li předpokládat, že teroristé nemají kapacitu vyrobit svou vlastní jadernou zbraň, připadají v úvahu dva scénáře: Buď mohou získat jadernou zbraň z arzenálu některého ze států vlastních jaderné zbraně, nebo ukrást či koupit jaderný materiál a následně jej odpálit (s. 123). Po důkladné analýze technologických možností teroristů je snadné dojít k závěru, že vlastní výroba jaderné zbraně teroristy je téměř nemožná. I zde tedy platí, že pravděpodobnost úspěšného teroristického útoku se snižuje s rostoucí mírou složitosti celé operace. Pozornost je tedy nutno zaměřit jinam, zejména pak na proces rozhodování na nejvyšších úrovních teroristických organizací a na zabezpečení jaderných zařízení nebo schopnost teroristů dopravit jadernou či radiologickou zbraň na cíl.

Čtvrtá část publikace je teoretičtější než části předchozí, což vyžaduje daleko větší míru koncentrace. Zejména u kapitoly o práci tajných služeb, na něž jsou kladeny v posledních několika letech zvýšené nároky. Tajné služby se musely po skončení studené války zásadně změnit a zaměřit se na nové cíle. Ačkoliv je stále část tajných služeb primárně zaměřena na státní aktéry jako Severní Korea, Írán nebo Čína, nebezpečí přichází hlavně ze strany nestátních aktérů. Gregory F. Treverson nejprve shrnuje změny během přechodu z éry studené války do „éry terorismu“ (s. 144). Následuje vysoce teoretická část věnovaná metodám výkladu hrozeb, přičemž důraz je kladen na objasnění užitečnosti „tvorby organizační smysluplnosti“ (*organizational sensemaking*). Daleko větší část je věnována výkladu o užitečnosti Bayesova teorému při analýze hrozeb. Jak autor zmiňuje, existují tři důležité znaky pro pozorování. Těmi jsou důležitost (jak relevantní je potenciální pozorování pro vývoj ZHN?), jedinečnost (existuje i jiné vysvětlení pro pozorování, než je výroba ZHN?) a pozorovatelnost (jak moc každý krok na cestě k vytvoření ZHN je sám o sobě pozorovatelný?). Je vhodné, aby tajné služby kladly důraz na důležité aktivity, které jsou jedinečné a těžce pozorovatelné. Zároveň platí, že čím je vyšší důležitost, tím je nižší jedinečnost a naopak. Pozorovatelnost pak tvoří střední osu mezi těmito dvěma proměnnými (s. 159). Celý systém analýzy je pak znázorněn na konkrétních příkladech směřujících k výrobě chemické zbraně nebo „špinavé bomby“.

Zajímavý je rovněž příspěvek o motivacích nestátních aktérů získat nebo použít ZHN. Jde o celkový přehled a shrnutí dosavadního akademického výzkumu na toto téma v rozmezí pěti až deseti let. Důraz je kladen zejména na společné jmenovatele a mezidisciplinární přístupy ke studiu problematiky motivací. Rozebrány jsou motivace aktérů od osobních přes skupinovou charakteristiku a dynamiku až po sociální, náboženské, ekonomické, historické a kulturní faktory, které mají na motivace vliv. Nancy K. Haydenová pak dochází k několika zásadním závěrům ohledně dosavadní, přednostně západní literatury věnující se vztahu nestátních aktérů a ZHN. Za prvé většina všech publikací se věnuje spíše kapacitám nestátních aktérů než jejich motivacím. Za druhé pokud existují nějaké publikace o motivacích, vycházejí převážně z oblasti politické vědy, nikoliv z oblasti behaviorálních věd, přičemž jsou založeny na teorii racionálních aktérů. Autorka doporučuje zabývat se druhořadými efekty, které ovlivňují motivace aktérů. Pečlivá analýza historických dat o masových obětech pak může vést k přehodnocení současných znalostí o tom, kteří aktéři jsou schopni použít ZHN. Je rovněž vhodné zaměřit se na výzkum evoluční

dynamiky motivací aktérů a jejího vztahu se státními aktéry (s. 184). Také existuje potřeba dosáhnout určitého zlepšení metodologie, aby bylo možno tvořit platné předpovědi o snahách nestátních aktérů získat ZHN. Zároveň je nutno přistoupit k mezidisciplinárnímu výzkumu motivací a integrovat tento přístup do nového rámce pro analýzu ZHN. Jedině tak je možné porozumět motivacím nestátních aktérů, což je nezbytné pro mezinárodní bezpečnost.

Už podle titulu publikace je jasné, že jde o velice atraktivní a aktuální téma. K silným stránkám publikace nepochybně patří, že kniha nabízí výběr toho nejlepšího a nejdůležitějšího z převážně akademického výzkumu za posledních několik let. Autorům se poměrně dobře podařilo seznámit čtenáře a čtenářky s problematikou terorismu ZHN i nestátních aktérů a nalézt mezery ve výzkumu, v některých případech dokonce i v bezpečnosti. Rovněž se podařilo najít řešení těchto problémů v podobě konkrétních doporučení. Jejich práce tak může sloužit jako vodítko pro další akademické a výzkumné pracovníky zabývající se terorismem a ZHN. Publikace je nepochybně velice přínosná nejen pro ty, kdo se ve studiu zaměřují na terorismus, šíření ZHN a mezinárodní vztahy obecně, ale i pro bezpečnostní experty a analytiky, zvláště pak odborníky na protiteroristická opatření. Ačkoliv autoři sami často zdůrazňovali nutnost interdisciplinárního přístupu v této problematice, publikace zčásti tento přístup postrádá. Tento drobný nedostatek může být kompenzován skutečností, že publikace obsahuje několik tematicky vzácných příspěvků, ať již jde o metodiku předvídání hrozeb, nebo o tajné služby. Část je věnována shrnutí a analýze dosavadního výzkumu, což může posloužit jako zdroj inspirace pro začínající akademické pracovníky na poli mezinárodních vztahů. Kniha má poměrně málo slabých míst, a srovnáme-li ji s dalšími publikacemi ze série Routledge, které se věnovaly terorismu a ZHN, jednoznačně patří k těm obsahově a tematicky vyváženějším.

Ondřej Filipec